

МУРАДДИМ

ХЭМ

ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

илимий-методикалық журнал № 6/2

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
KONSTITUCIYASI KUNI BILAN!**

Нөкис - 2022

8 Декабр

***Ўзбекистон Республикаси
Конституцияси куни***

**2022-жыл ушын
«Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў»
журналына жазылыў баҳасы төмендегише:**

Индекс: 2092

**Жеке пухара ушын бир жылға 90 000 сум,
алты айға - 45000 сўм**

Индекс: 2093

**Көрханалар ушын бир жылға 110 000 сум,
алты айға - 55 000 сўм**

КК филиал УзНИИПН

р/с 20210000800538464001

КК.Отд. «ИПОТЕКА БАНК» г. Нукус

МФО 00621

ИНН: 200362233

Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириш

ISSN 2181-7138

№ 6/2 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Аскарбай НИЯЗОВ
Азамат НОРБЕКОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Бахтиёр РАХИМОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаҳхор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шўлкемлестиришчилер:

Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириш
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған узиндилер «Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириш» журналынан алынды, деп көрсетилуўи шарт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген магнўматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДЕБИЯТ

Umarov I.A. “Малика айёр” дostonи лексикасида туркий қатламнинг қўлланиши	4
Шодиева Ш.И. Оламнинг лисоний манзараси ҳақида қарашлар	9
Haydarova Z. Satira nazariyasi haqida mulohazalar	14
Mamaraximova N. Ijodiy tafakkurda nutqning ahamiyati	16
Ergashev A. Xurshid Do’smuhammadning ramzga asoslangan hikoyalarni o’qitish metodlari	21

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Yalubjanova D.,Maxmudov F. Diagnostikasi va reabilitatsiya qilishda eshishida nuqsoni bo’lgan bola va ularning ota – onalari bilan bog’liq muammolar	25
Musurmonov R., Musurmonova M. Yangi o’zbekiston sharoitida ta’lim muassasasi rahbarining innovatsion faoliyati xususiyatlari	29
Мусурмонов Р., Султонова Д. Замонавий таълим муассасаси раҳбарининг инновацион фаолияти хусусиятлари	33
Мусурмонов Р., Суяров А. Таълим муассасалари раҳбарларининг маънавий кифаси, маданияти ва унга қўйилган талаблар хусусида	37
Мусурмонов Р., Хакимова И. Ёшларнинг шарқона имиджи ва муомала одобини шакллантириш хусусида	43
Турсунбаева Ю. Р. Олий таълим сифатини таъминлаш ва самарадорлигини оширишнинг замонавий имкониятлари	47
Расулов А. Н., Хуррамов К.М. Таълим кластери шароитида “Иқтисодий билим асослари” фанини ўқитишнинг ташкилий шароитлари	50
Агиров И. Ю. О’қувчиларни касбга yo’naltirishda pedagogik diagnostika	55
Азамов Ж. Олий таълим муассасалари бошқарувида Осиеча субстансиал ва процессуал автономия тамойилларини жорий этиш самарадорлиги	60
Ziyayev A. Seminar mashg’ulotlarini interfaol nashkil etishning afzallik jihatlarini	64
Arifxodjayev G., Yuldasheva O. Dizartiya nutq nuqsoni bo’lgan bolalarda idrok shakllanishining o’ziga xosligi	66
To’raqulov L. Oilaviy bolalar uylari tarbiyalanuvchilarining ijtimoiylashuvi	70
Томболтаев Ф. Бўлажак ўқитувчиларни методик тайёрлаш тизимини такомиллаштиришнинг хусусиятлари	75
Akramova X., Safarov M. Yordamchi maktabda ta’lim jarayonini rivojlantirishni o’ziga xosligi	79
Nazarqosimov Q., Qarshiboyev A. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda tarbiyaviy ishlarni olib borishda didaktik materiallarni qo’llanilish bo’yicha mashg’ulotlarning ahamiyati	83
Мустафақулова Д. Таълимда тизимли ёндашув	86
Mixliboyev F. Nutqning normal va nuqsonli rivojlanishida nutq va kognitiv funksiyalarning o’zaro bog’liqligi	91
Qaxharova N. N. Bolalarda mantiqiy fikrlashni shakllantirishning tarixiy falsafiy asoslari	94
Abdullayeva G. R. Adekvatlik tushunchasining psixologik tahlili	98
Eshbekova G. X., Ximmataliyev D. O. O’zbekistondagi umumiy o’rta ta’lim maktablarida korrupsiya tarqalishining oldini olish chora – tadbirlarida maktab rahbarining ijtimoiy roli	103
Islamova M.Sh. The role of natural sciences in education of “divergent personnel”	106
Ғаниева А.З. Мактабгача таълим ташкилотларининг бошқарув фаолиятини такомиллаштиришда хорижий тажрибалар	108
Химматалиев Д. О., Баратов Д. Талабаларни инновацион муҳандислик фаолиятига тайёрлашда креатив компетентлигини ривожлантириш	113
Мўминов М. А. Ҳарбий таълим муассасаларида тингловчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантириш	116

Қораев С. Б. Таълим муҳитини бошқаришда кластерли ёндашув	118
Мухамедова Г. Б. Олий таълим муассасалари битирувчиларининг хорижий тилларни ўрганишда креатив компетентлигини шакллантириш	120
Химматалиев Д. О., Исқандарова Г. П. Умумий ўрта таълим мактабларини креатив ёндашув асосида бошқариш	123
Хакимов Ж. О., Жалилов А. А. Профессional таълимда замонавий инновацияларнинг мазмуни ва моҳияти	127
Хакимов Ж. О., Жалилов А. А. Ўқитишнинг интерфаол технологияларидан фойдаланиш – касбий билимларни ўзлаштиришнинг муҳим омили	131
Химматалиев Д. О., Хакимова М. Ў. Замонавий дарснинг дидактик хусусиятлари	134

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ХАМ РУЎХБЎЛИК ТҲИКАРЛАРИ, ТАРИҲ, ФИЛОСОФИЯ

Rasulova D. O'qituvchi va o'quvchi munosabatlarning axloqiy mezonlari	139
Qilichova M. Yoshlar siyosiy qiyofasi to'g'risidagi qarashlarning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati	141
Абдурасулова Д. Ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзининг амалда тадбиқ этилиши (Жиззах шаҳри мисолида)	147
Nazarqosimov Q., Berdiyev X. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda va korreksiyalashda logopedik yondoshuvlar	150
Raimjonov S. Yakka tartibdagi darslarda o'quvchilarning ijrochilik mahoratini rivojlantirish	152
Xolmirzayev O. O'zbek xalq cholg'usi chang tarixidan	156
Abdulkarimova E. O'zbekistonda mumtoz musiqa san'atida bastakorlik ijodining tutgan o'rni va uning tadrijiy rivojlanishi	159

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Тайирова М. Та'лим jarayonlarida samarali tashkil qilishda ta'lim vositalari va multimedia texnologiyasidan foydalanishning dolzarbligi	165
Назарова Г. Бўлажак иктисодчиларда аналитик тафаккурни ривожлантиришнинг педагогик мазмуни	170

БАСЛАЎИШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Akramova X., Abatbayeva A. Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar o'yin faoliyatida nutqiy muloqotning faolligini oshirish xususiyatlari	173
Arifxodjayev G., Muminova Z. Boshlang'ich sinflarda disleksiyasi bo'lgan o'quvchilarning o'qish malakalarini korreksiyalash	176
Nekboyev X., Kamalova D.T. Boshlang'ich sinflarda fanlarni o'zaro integratsiyalashning o'ziga xos xususiyatlari	180
Сафаров Б. Мактабгача таълим ташкилотлари тарбиячиларда педагогик касбий компетентлик ва унга хос сифатлар	188

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХАМ СПОРТ

Пармонов А. Жисмоний тарбия ўқитувчиларида акмеологик мотивацияни ривожлантириш модели	192
Абдуллаев О. Ўқувчилар руҳиятидаги салбий ўзгаришлар ва уни жисмоний таълимда бартараф этиш вазифалари	196
Nurmatov F.A. Milliy harakatli o'yinlar va uning rivojlanishi	200
Каримов У.Р. Решение некоторых ошибок и недостатков в физическом воспитании и в спорте вузов и всех образовательных учреждениях	203

ТАЛАБАЛАРНИ ИННОВАЦИОН МУҲАНДИСЛИК ФАОЛИЯТИГА ТАЙЁРЛАШДА КРЕАТИВ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Химматилев Д.О.

педагогика фанлари доктори, профессор, Чирчиқ давлат педагогика университети,

Баратов Д.

ТИҚХМИИ МТУ нинг Қариш ирригация ва агротехнологиялар институти ўқитувчиси

Таянч сўзлар: талабалар, инновация, муҳандислик фаолият, креатив компетентлик, ривожлантириш, шахс, узлуксиз таълим.

Ключевые слова: студенты, инновации, инженерная деятельность, творческая компетентность, развитие, личность, непрерывное образование.

Key words: students, innovations, engineering activities, creative competence, development, personality, continuous education.

Кириш. Узлуксиз педагогик таълимнинг вазифаси шундан иборатки, у маданиятнинг кучли омилидирдан бири сифатида шахс имкониятларини тўлароқ рўёбга чиқаришга йўналтирилиши керак. Узлуксиз педагогик таълим инсон омилини фаоллаштириш, жамиятнинг маънавий-маърифий соҳасида ўқитувчининг ролини ошириш билан бевосита боғлиқдир. Айнан шу функция ўқитувчи шахсини касбий тайёрлашда мислий ва минтақавий фарқларни ҳисобга олади.

Республикамизда мутахассис кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, таълим кластери паронтида бўлажак муҳандисларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришга алоҳида аҳамият қаратишмоқда. Шу жумладан профессионал таълим кластери паронтида таълим йўналиши талабаларининг креатив компетентлигини ривожлантириш муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947 сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармонида, узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматлари имкониятларини ошириш, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мос юқори малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини давом эттириш масалалари белгилаб берилган.

Шунингдек, бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда бўлажак муҳандисларни инновацион муҳандислик фаолиятига тайёрлашда таълим кластери паронтида креатив компетентлигини ривожлантириш ҳамда бу йўналиш бўйича кадрларни тайёрлашда таълим технологияларини ишлаб чиқишга янгича ёндашиш таълим самарадорлигини оширишда юқори натижаларга эришиш учун замин ярагади.

1. Асосий матн.

Креатив педагогика илмий билиш соҳаси ва педагогиканинг фундаментал асосларидан бири сифатида олиб борилган тадқиқотларга А.Матюшкин, А.Ф.Эскулова, Т.В.Кудрявцева ва бошқаларнинг ишларини мисол келтириш мумкин [1]. Бу тўғрида Я.А.Пономарев қуйидагича фикр билдирган: “Абстракт фан сифатида креатив психологиясининг креатив педагогикаси таржибига аниқ фан сифатидаги киритилиши - ижодий фаолият тўғрисида ўзгартирувчи таҳсирли билимларни ривожлантиришнинг зарурий шартидир. Уни амалга ошириш учун эса қатор ижтимоий фанлар тузилмаси ва уларнинг ўзаро алоқаларини жиддий қайта кўриб чиқиш талаб этилади. Бу ҳолат

ижодий фаолиятнинг турли ташқиллий тузилмаларини тадқиқ қилувчи фанларнинг ижодкорлик тўғрисидаги билимларнинг асл пойдеворини ташқил қилувчи фанга, яъни билимларнинг аниқ соҳаси сифатида юзага келган креатив педагогиканинг фундаментал фанга айланиши билан боғлиқдир” [2].

Республикада эшлар креатив компетентлигини шакллантиришнинг мавжуд ҳолатини таҳлил қилиш натижасида биз бу соҳани ривожлантиришда қуйидаги муаммолар мавжудлигини қайд қилдик:

- таълим тизимининг барча бўғинларини қамраб олувчи, креатив қобилиятларни шакллантириш ва ривожлантиришга қаратилган умумий дастурнинг мавжуд эмаслиги;

- назарий ва амалий машғулотлар жараёнида кенг қўлланиладиган таълим методларидан алоҳида таълим олувчилар индивидуал хусусиятларини эътиборга олмаган ҳолда, умумлаштириб фойдаланиш;

- илмий техник ижодкорлигини тарғиб қилувчи махсус нашрларнинг мавжуд эмаслиги, бошқа нашрларда эса бу соҳага алоҳида эътибор берилмаслиги;

- техник моделлаштириш тўғрақлари, ёш техниклар марказлари каби илмий-техник ижодкорлигини тарғиб қилувчи ташкилотларнинг моддий-техника базаси ночор бўлганлиги туфайли замон талабларига жавоб бера олмаслиги ва ҳоказо [3].

Ҳозирги даврда турли ахборот технологиялари, компьютерларнинг улкан имкониятларидан эшларни ахлоқий-тарбиявий ёки илмий савияси ўсишига хизмат қиладиган турли ўйинлар, томошаларга жалб қилувчи тижорат тузилмаларининг сони ортиб бормоқда. Ўз ўрнида бундай рақобатни энгиз чикиш учун таълим муассасаларидаги тўғрак ва лабораторияларни, ёш ижодкорлар марказларини ҳам замон талаби даражасида қайта жиҳозлаш талаб этилади. Креатив компетентликни шакллантиришнинг мавжуд ҳолати, ўсиш ва ривожланиш сурхатларини таҳлил қилиб, шу асосда зарур амалий чоралар, тадбирлар ишлаб чиқиш зарур.

Талабаларни инновацион муҳандислик фаолиятига тайёрлашда креатив компетентлигини ривожлантиришда умумтехника фанлари асосларига оид билимлар билан биргаликда креативлик кўникмаларига ҳам эга бўлиш талаб этилади. Ушбу кўникмани талаб даражасида шакллантиришда талабалар илмий техник ижодкорлиги муҳим аҳамиятга эга бўлиб, унинг педагогик тизим сифатидаги хусусияти талаба илмий-ижодий қобилиятларини ривожлантиришга асосий вазифа сифатида қаралишидир. Шу сабабли, талабалар илмий техник ижодкорлиги тавсифий хислатларни тўғри ҳисобга олиш билан бирга уларда креатив қобилиятларни ривожлантиришнинг узлуксиз, босқичма-босқич амалга оширилишида педагогик жараёни янада мазмунли ва унумли ташқил қилиш имконини беради.

Талабалар креатив компетентлигини ривожлантириш учун қулай имкониятларни яратиш мақсадида ўқув дастуридаги бошқа фанлар билан биргаликда талабалар конструкторлик бюроси, техник ижодкорлик, рассомчилик, моделчилик, тасвирий санъат тўғрақлари имкониятларидан тўлароқ фойдаланиш лозим бўлади. Бу қаторда талабалар конструкторлик бюросларида олиб бориладиган ижодий ишларнинг афзаллиги янги техник ишланмалар яратиш билан биргаликда улардаги техник ечимларни амалга оширишнинг иқтисодий, техник-технологик кўрсаткичларини асослаш, гоёни халқ хўжалигига қўлашнинг амалий имкониятларини ўрганиш каби яхлит мажмуавий фаолият билан белгиланади. Талабалар конструкторлик бюросларида креатив меҳнат асосларини ўргатишдан мақсад рационализаторлик ва ихтирочилик фаолиятида намоён бўлувчи касбий фаолиятга қизиқишни тарбиялаш, эгалланётган фаолият соҳасига креатив муносабатни шакллантириш ва мустаҳкамлашдан

иборага бўлиб, бундай таълим ўз касбига бўлган қизиқишни орттириши, таълим ва ишлаб чиқариш технологияларини такомиллаштириш оладиган мутахассисни тарбиялаши билан аҳамиятлидир. Талабалар конструкторлик бюроларида талабалар ўз илмий-ижодий ишлари якунини ихтиро, рационализаторлик таклифи, реферат, курс ва диплом ишлари шаклида амалга ошириш йўллари ўзлаштирадилар. Албатта, талабаларнинг бундай юқори кўрсаткичларга эришишлари, ихтирочилик ва рационализаторлик фаолиятида иштираш этиши бевосита уларнинг билим савияси билан боғлиқ бўлади. Билим савияси юқори бўлган талабаларнинг малака тавсифи ортиб боради, касбни эгаллаш тезлашади, илмий техника ижодкорлигида иштираш этиш даври эртарақ бошланади.

Компетентлик – бу талабанинг шахсий ва ижтимоий аҳамиятга эга касбий фаолиятни амалга оширилиши учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ҳамда уларни касбий фаолиятда қўллаш олиши билан ифодланади. Мазкур ўринда «компетентлик» тушунчасининг моҳияти ҳам тўла очилади, у қуйидаги икки кўринишда намоён бўлади: компетентлик талабаларнинг шахсий сифатлари тўплами ҳамда касбий соҳанинг таянч талаблари сифатида.

Таълим мазмунининг ўқув режадаги фанлар блоклари (барча фанлар учун), фанлараро (фанлар тўплами учун) ва предметли (маълум бир фан учун) тарзда гуруҳланганлиги боис, қуйидаги уч даражани намоён этувчи компетентликни эътироф этиб ўтаем:

- таянч компетентлик (таълимнинг гуманитар, ижтимоий-иқтисодий мазмунига кўра);
- фанлараро компетентлик (умумкасбий тайёргарликнинг ўқув фанлари ва таълим блокларига доирлигига кўра);
- битта предмет (фан) буйича компетентлиги (махсус ўқув фани доирасида аниқ ва маълум имкониятга эгаллигига кўра).

Хулоса.Шундай қилиб, креатив компетентлик олий педагогик таълимнинг ҳар бир босқичи учун таълим блоклари ва ўқув фанлари даражасида аниқланади. Креатив компетентлик тартибини белгилашда муҳандислик таълимининг асосий максадларига мувофиқ ижтимоий ва шахсий тажрибанинг моҳияти, ижтимоий жамиятда касбий фаолиятни ташкил этиш жараёнида ҳаётий кўникмаларни эгаллашга имкон берувчи асосий турлар муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар:

1. Степанков А.П. Техническое творчество как средство подготовки стар-шекласников к труду на автоматизированной промышленности. Автореф. дисс...канд пед. наук. - М.1985. 18 с.
2. Правила составления и подачи заявок на изобретения и полезнке модели. -Т., 1993. 56 с.
3. Шарипов Ш.С. Ихтирочилик масалаларининг қўйилиши ва уларни ечиш услуги.// «Халқ таълими» журналы, 1998 йил №5 . 117-119 б.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада талабаларни инновацион муҳандислик фаолиятига тайёрлашда креатив компетентлигини ривожлантириш масалалари ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются вопросы развития творческой компетентности при подготовке студентов к инновационной инженерной деятельности.

SUMMARY

This article discusses the development of creative competence in preparing students for innovative engineering activities.